

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-9-73-58>

УДК 130,2

Коваль М.О.

Львівський національний університет імені Івана Франка

ВИБІР ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Анотація. У статті проаналізовано проблему вибору у філософському вченні. Основну увагу зосереджено на понятті вибору у філософській науці. Встановлено, що згідно з філософським баченням, вибір є селекцією між двома протилежними константами. Визначено, що до протилежних констант вибору можуть входити: добро – зло, прекрасне – потворне, істина – похибка; потреби, бажання, інтереси – моральні цінності, світогляд та інші складові. У ході аналізу проблеми вибору у філософії до уваги було взято концептуальні положення Ф. Гегеля і Б. Спінози, а також основні постулати екзистенціалізму. Також враховано плюралізм думок, викладених сучасними науковцями з огляду на проблему вибору та свободу його здійснення. На основі концептуальних провідних науковців філософської галузі було сформульовано власне бачення поняття вибору, яке полягає у здатності людини до певних дій на основі її світогляду, потреб, інтересів, запитів, цінностей, переконань, у своєрідному компромісі між мотиваційним комплексом і ціннісною системою особистості.

Ключові слова: вибір, філософія, константа, альтернатива, моральний вибір.

Koval Mariana

Ivan Franko National University of Lviv

CHOICE AS A PHILOSOPHICAL PROBLEM

Summary. The problem of choice in the philosophical science is analyzed in the article. The focus is on defining the notion of choice in philosophical science. It is established that according to philosophical vision, choice is a choice between two opposite constants. It is determined that the opposite constants of choice may include: good - evil, beautiful - ugly, truth - false; needs, desires, interests - moral values, outlook and other components. Analyzing the problem of choice in philosophy, the conceptual positions of F. Hegel and B. Spinoza were taken into account, as well as the basic principles of existentialism. It also takes into account the pluralism of ideas expressed by modern scholars with regard to the problem of choice and the freedom to exercise it. Based on conceptual ideas, leading scholars of the philosophical field have formulated their own vision of the concept of choice, which consists in the ability of a person to act on the basis of his worldview, needs, requests of interests, values, beliefs, in the form of a compromise between the motivational complex and the system of values of the individual. It is established that the choice of a person is motivated by an understanding of the situation, the value orientations of the individual. It should be borne in mind that the scale of values that people choose is very different and depends on many circumstances. In philosophical science, choice is a deliberate, purposeful and conscious behavior of a person, aimed at the needs of man and his self-preservation. Philosophical science considers choices in relation to the self-determination and self-realization of a person who understands his responsibility for his own life. In philosophy, choice is the most important criterion for the independent and independent existence and development of a person, the prerequisite of which is his inner freedom, the driving force is the moral attitude of the individual, and the consequence is a certain system of values. Choosing, a person makes a conscious decision to act according to moral requirements and, controlling his own behavior, fulfills this intention, even if it contradicts his direct desires.

Keywords: choice, philosophy, constant, alternative, moral choice.

Постановка проблеми. Згідно із філософським вченням, людина не в змозі змінити умови свого життя, але вона має свободу волі у виборі цілей і шляхів їх досягнення, оскільки в кожен момент звичайно існує не одна, а кілька реальних можливостей для їхніх дій, тому людина реалізує вибір. З огляду на це, вибір варіанту діяльності корелює з великою моральною і соціальною відповідальністю за його наслідки. Вибір – це результат складного синтезу об'єктивних можливостей зовнішньої дійсності і суб'єктивного багатства внутрішнього світу людини, накопиченого нею соціального досвіду. Людина здійснює вибір, розкриваючи духовне і моральне багатство особистості, адже вибір – це випробуванням на міцність таких компонентів особистості, як совість, гідність, честь, відповідальність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У філософській науці активно вивчалася проблема вибору, причому значна увага приділялася мотивам вибору. За переконанням І. Канта під

час вибору людина користується законом морального обов'язку, що споконвічно закладений у людській природі і залишається незмінним у всіх суспільствах і за всіх епох. Г. Гегель вважав, що кожна людина наділена широкою свободою вибору в різноманітній діяльності на основі різних мотивів.

Соціум ставить людину перед вибором – залишитися самою собою або ж перебувати у згоді з вимогами суспільних норм і втратити самого себе, відмовитися від своєї свободи й індивідуальності. Людина здійснює вибір відповідно до своїх переконань та ідеалів, зважаючи при цьому на загальноприйняті норми. Її вибір також визначається інтересами і потребами суб'єкта, соціокультурним рівнем розвитку суб'єкта [4].

Вибір є предметом дослідження філософів-екзистенціалістів. В антропології Ж.-П. Сартра проблема вибору корелює із проблемою особистості і постає як визначення місця окремої людини в суспільній системі. Тут провідну роль ві-

діграє свідомість, завдяки якій людина приймає рішення і робить вибір [1, с. 91].

Науковець І. Савицька на основі власних філософських досліджень приходить до висновку, що здатність до вибору – це підкорення людини інстинктам або здатність йти за межі природного і соціального світу. Вибір є ілюстратором свободи людини [7, с. 70]. Дослідниця О. Городиська вбачає об'єктивну підставу вибору в існуванні певного спектру можливостей, а от спектр можливостей визначається об'єктивними законами. До можливого належить те, що не суперечить законам. Саме у межах того, що допускається законами, у межах можливого, людина здійснює вибір, від якого залежать її подальші справи і подальша доля. Якщо людина усе усвідомлює і не виходить за межі можливого, схилившись до волюнтаризму. Якщо ж у процесі здійснення вибору бажання і цілі людини наптовхуються на межі можливого, на дію законів, що обмежують, в людини може з'явитися ілюзія фаталізму через повну визначеність соціальних процесів й повного безсилля вплинути на них.

Згідно з філософією волюнтаризму воля є головним і найвищим принципом моральності, яким наділена саме людина. Тому вона в праві робити моральний вибір і поводитися незалежно від будь-яких зовнішніх регламентацій, керуючись тільки власною волею. Це філософське бачення актуальне було для Й. Фіхте, А. Шопенгауера, Е. Гартмана, Ф. Ніцше. Представники фаталізму переконанні у тому, що кожен вчинок людини і життєва подія є проявом невідомої долі, тому, з огляду на це, будь-який вільний вибір і випадковість – абсолютно неможливі. Вибір здійснюється залежно

від цільових настанов, характеру засобів діяльності, знань, підсвідомого потягу, знань, останнім належить провідне місце [2, с. 15].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вибір людини мотивується розумінням ситуації, що склалася, ціннісними орієнтирами особистості. При цьому слід враховувати, що шкала цінностей, за якою люди вибирають, дуже різна і залежить від безлічі обставин.

Мета статті полягає в тому щоб проаналізувати проблему вибору у філософській науці.

Виклад основного матеріалу. У філософській науці вибір – це продумана, цілеспрямована і усвідомлена поведінка людини, спрямована на потреби людини та її самозбереження. Виокремлюють моральний вибір – це вміння індивіда контролювати і управляти власними діями відповідно до пріоритетів, якими керується людина. Необхідність вибору мотивується сукупністю вимог, що виставляє система моралі до вчинків особи. Вибір походить від завдань, що виникають у суспільстві чи житті людини. Вибір завжди існує в межах добра чи зла і має певну систему мотивів [6].

Філософська наука розглядає вибір у кореляції із самовизначенням і самореалізацією особистості, яка розуміє свою відповідальність за власну життєдіяльність. У філософії вибір – найважливіший показник незалежного і самостійного існування та розвитку людини, передумовою якого є її внутрішня свобода, рушійною силою – моральні установки особистості (І. Кант, Е. Фромм, В. Франкл), а наслідком – певна система цінностей.

Спеціаліст у філософській галузі Т. Крамар справедливо відзначає, що багатоваріантність вибору – це наявність розвинутих різноманітних цінностей, кожна з яких може стати вирішальною у конкретний момент прийняття рішення. В сучасному світі швидкісних змін та динамічного розвитку можливість вибору є проявом свободи самовираження, самоствердження і самореалізації.

Г. Гегель ототожнював свавільний вибір між різноманітними потягами, бажаннями зі свободою. Б. Спіноза вважав, що вибір – це вагання між бажаннями, афектами, які можна і потрібно приборкати розумом. Це дасть змогу людині звільнитися від влади афектів. І тоді вона не вибирає той або інший із них, а всі їх одночасно послаблює, вводить у нормальні межі, розкриваючи причинні зв'язки і стає вільною від них.

За переконанням Т. Крамар вибір людини пов'язаний із зовнішніми обставинами, тому він на повну може бути зреалізованим тільки у незалежному суспільстві. Справжній вибір – це вибір людини, здійснений не через необхідність вибирати, а на основі системи внутрішніх цінностей, особистісних переконань.

Плюралізм вибору вбачається у різноманітності цілком обґрунтованих мотиваторів діяльності людини. Мотивація вибору полягає у його здійсненні не заради його самого, а для задоволення своїх інтересів, які, у свою чергу, асоціюються із практичним вираженням необхідності. Задля задоволення, людина усвідомлює власні потреби, потім визначає на їх основі мету діяльності, а згодом вдається до певних дій заради необхідності: внутрішньої (потреби, інтереси), і зовнішньої (атрибути та ставлення, необхідні для за-

Рис. 1. Вибір як селекція між протилежними константами

доволення потреб). Тому необхідність є стартом і фінішом реалізації вибору [5, с. 118].

Науковці Т. Довганюк і О. Докаш, досліджуючи проблему сутності людини та сенсу її існування, дійшли до думки, що людина здійснює свій вибір на основі своїх ціннісних орієнтацій людини, через які вона визначає своє ставлення до світу, до себе, до суспільства, до суспільних груп, структур, до яких належить сенс життя. Дослідники також роблять умовивід, за яким сенс життя, його пошуки завжди передбачають вибір, можливість вибору мети, засобів її досягнення, діяльності згідно з здійсненим вибором. Кожна людина розробляє власну програму життя, здійснюючи при цьому постійний вибір з існуючих можливостей, які є базовим аспектом людського буття. Реалізуючи вибір, людина створює навколо себе світ, одні можливості обираючи, інші – відкидаючи. Це і є сенсом існування людини: уміння віднайти те, заради чого було б бажання жити, творити та любити. І сутність людини полягає в тому, щоб створити такі умови життя, за допомогою яких не просто існувати як тварина й чекати смерті, а радіти, творити та насолоджуватись кожною секундою життя [3].

У ході вибору людина свідомо приймає рішення діяти відповідно до моральних вимог і, контролюючи власну поведінку, виконує цей намір, навіть якщо він уходить у суперечність із її безпосередніми бажаннями. Тому кожен вибір чогось певного є водночас відмовою від чогось іншого. Але водночас не кожен вибір є вичерпним стосовно запитів і можливостей особи, яка його здійснила. Кожен вибір має певні критерії, до яких входять добро і зло, істина і похибка, прекрасне і потворне, тобто це ті поняття, категорії, що безпосередньо пов'язані з розумінням ціннісно-орієнтаційної системи людини, її моральних канонів. Як бачимо, ці поняття є діаметрально протилежними константами, що й дає підстави вважати вибір селекцією між двома протилежними константами.

Висновки і пропозиції. Вибір є проблемою у філософській науці. Нею вибір визначається як здатність людини до певних дій на основі її світогляду, потреб, інтересів, запитів, цінностей, переконань. Вибір – це своєрідний компроміс між мотиваційним комплексом і ціннісною системою особистості. Філософський аспект вибору полягає у селекції між протилежними константами.

Список літератури:

1. Габаковська Х., Гарасимів Т. Проблема буття людини: цивілізаційно-правовий підхід. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки.* 2017. № 861. С. 88–96.
2. Городиська О.М. Проблема людини у вимірах філософського аналізу: текст лекції для студентів усіх спеціальностей і форм навчання. Харків: НТУ «ХПІ», 2008. 50 с.
3. Довганюк Т.І., Докаш О.Ю. Проблема сутності людини та сенсу її існування. URL: http://globalnauka.com/naukova_ukraina/2050.html (дата звернення: 15.09.2019).
4. Зарудний Є.О. Філософія: навч. посібник для студентів вищих навч. закладів. Київ: Кондор, 2007. 200 с.
5. Крамар Т. Свобода як контамінація вибору та необхідності. *Гуманітарний вісник ЗДІА.* 2009. Випуск 39. С. 116–120.
6. Проблема морального вибору. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/ua/rules/http://www.etica.in.ua/problema-moralnogo-vyboru/> (дата звернення: 16.09.2019).
7. Савицька І.М. Свобода як звільнена свідомість: історико-філософський дискурс. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія: Теорія культури і філософія науки.* 2013. № 1057, вип. 49(1). С. 67–71. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2013_1057_49\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2013_1057_49(1)_16) (дата звернення: 15.09.2019).

References:

1. Habakovska, Kh., & Harasymiv, T. (2017). Problema buttia liudyny: tsyvilizatsiino-pravovyi pidkhid [The Problem of Being Human]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika". Yurydychni nauky.* Issue 861, pp. 88–96. (in Ukrainian)
2. Horodyska, O.M. (2008). Problema liudyny u vymirakh filofskoho analizu: tekst leksiі dlia studentiv usikh spetsialnostei i form navchannia [The problem of man in the dimensions of philosophical analysis]. Kharkiv: NTU «KhPI». (in Ukrainian)
3. Dovhaniuk, T.I., & Dokash, O.Yu. Problema sutnosti liudyny ta sensu yii isnuvannia [The problem of the essence of man and the meaning of his existence]. Retrieved from: http://globalnauka.com/naukova_ukraina/2050.html (in Ukrainian)
4. Zarudnyi, Ye.O. (2007). Filosofiiia : navch. posibnyk dlia studentiv vyshchychkh navch.zakladiv [Philosophy]. Kyiv: Kondor. (in Ukrainian)
5. Kramar, T. (2009). Svoboda yak kontaminatsiia vyboru ta neobkhdnosti [Freedom as a contamination of choice and necessity]. *Humanitarnyi visnyk ZDIA.* Issue 39, pp. 116–120. (in Ukrainian)
6. Problema moralnoho vyboru [The problem of moral choice]. Retrieved from: <http://molodyvcheny.in.ua/ua/rules/http://www.etica.in.ua/problema-moralnogo-vyboru/> (in Ukrainian)
7. Savytska, I.M. (2013). Svoboda yak zvilnena svidomist: istoryko-filosofskiyi dyskurs [Freedom as a liberated consciousness]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V.N. Karazina. Seriiia : Teoriia kultury i filosofiiia nauky.* Issue 1057, 49(1), pp. 67–71. Retrieved from: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2013_1057_49\(1\)_16](http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKhITK_2013_1057_49(1)_16) (in Ukrainian)